

Kazimierz RĘDZIŃSKI

dr hab. prof. nadzw., Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy

im. Jana Długosza w Częstochowie

<https://orcid.org/0000-0002-2625-845>

Towarzystwo Żydowskich Studentów Filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1922–1939)

Słowa kluczowe: Lwów, Uniwersytet Jana Kazimierza, Studenci żydowscy, towarzystwa akademickie, konflikty etniczne.

1. Początki odbudowy życia studenckiego

Wybuch I wojny światowej w sierpniu 1914 r. i zajęcie Lwowa 3 września tegoż roku przez armię carskiej Rosji spowodowały masowe uchodźstwo wojenne ludności z miasta. Z Galicji na uchodźstwie znalazło się około miliona ludności, w tym blisko 400 tysięcy Żydów¹. Studenci żydowscy znaleźli schronienie głównie w Wiedniu.

Generał-gubernator carski hrabia Aleksy Bobrinskij 25 września 1914 r. zakazał we Lwowie działalności wszystkim placówkom oświatowym, w tym trzem szkołom wyższym, czyli: Uniwersytetowi, Szkole Politechnicznej oraz Akademii Medycyny Weterynaryjnej. Celem była przyspieszona rusyfikacja na zdobytym terenie. Po wyzwoleniu Lwowa przez wojska państw centralnych 22 czerwca 1915 r. wznowiono, w ograniczonym zakresie, działalność dydaktyczną w szkołach wyższych.

Rosjanie deklarowali zamiar powstania we Lwowie uniwersytetu rosyjskiego. Dla części polskich profesorów przewidziano zatrudnienie w Warszawie. W nocy z 19 na 20 czerwca 1915 r. aresztowano prof. Adolfa Becka, prorektora,

¹ K. Rędziński, *Szkołnictwo galicyjskie na uchodźstwie wojennym (1914–1918)*, Częstochowa 2008, s. 12 i n.

i prof. Emila Dunikowskiego. Wywieziono ich w grupie 37 zakładników do Kijowa. Aresztowano wówczas 10 Ukraińców, 12 Polaków i 15 Żydów. Profesor A. Beck powrócił po roku, a prof. E. Dunikowski po 3 latach niewoli².

Okres od zakończenia wojny w listopadzie 1918 r. do końca roku 1920, czyli do zawieszenia działań zbrojnych z Rosją Radziecką, był nadal nieustabilizowany w życiu akademickim. W walce o granice państwa polskiego licznie brała udział młodzież studencka. Normalizacja życia następowała systematycznie w latach 1921–1922.

Większość uczelni w kraju została na przełomie lat 1919–1920 zamknięta z uwagi na toczące się walki o granice i byt państwa polskiego. Walki te przybrały szczególnie ostre formy na terenie Lwowa ze względu na jego newralgiczne usytuowanie na mapie Polski i istniejące tam stosunki narodowościowe. Od 1 listopada 1918 r. do lipca 1919 r. toczyła się wojna ukraińsko-polska o Lwów i Galicję Wschodnią. Od pierwszego dnia walk zbrojnych o Lwów aktywny udział w nich, po obydwu stronach, wzięli studenci. Po stronie polskiej walczyło 612 studentów, a Dom Studencki na ul. Łozińskiego 7 i Dom Techników na ul. Issakowicza 18 były głównymi punktami oporu. Po stronie ukraińskiej walczyło około 800 studentów³. Uczestnictwo polskiej młodzieży akademickiej w walkach o Lwów, Galicję Wschodnią oraz w wojnie obronnej z Rosją bolszewicką w 1920 r. spowodowało przerwanie zajęć dydaktycznych w lwowskich uczelniach.

Zakończenie działań wojennych w październiku 1920 r. i demobilizacja żołnierzy-studentów umożliwiły ogłoszenie zapisów na rok akademicki 1920/1921. Wykłady rozpoczęto 2 stycznia 1921 r., a oficjalna inauguracja roku akademickiego odbyła się na uniwersytecie 1 marca 1921 r., na politechnice zaś w styczniu. Przy zapisach władze uniwersyteckie zastosowały, analogicznie jak w roku poprzednim, warunki określone w rozporządzeniu Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej z 18 września 1919 r. Dotyczyły one oświadczenia kandydata o przyznawaniu się do obywatelstwa polskiego (bez identyfikacji z narodowością polską) oraz odbyciu obowiązkowej służby wojskowej w armii polskiej (lub potwierdzenia niezdolności do niej). Stanowiło to powód do licznych zażaleń ze strony młodzieży żydowskiej i ukraińskiej. Interwenujący podnosili, iż Galicja Wschodnia nie miała jeszcze ustalonych granic państwowych, a przedstawiciele Ententy odmówili zgody na pobór do wojska osób narodowości niepolskiej.

Ograniczenia w stosunku do młodzieży żydowskiej zostały zniesione, a wobec młodzieży ukraińskiej władze uniwersyteckie były skłonne do ustępstw. De-

² Inauguracja roku akademickiego 1919/20 w Uniwersytecie Lwowskim. 25 października 1919, Lwów 1919, s. 9; S. Makareczuk, *Lwów w warunkach rosyjskiej okupacji 1914–1915*, [w:] *Lwów – miasto – społeczeństwo – kultura*, t. 1, Studia z dziejów Lwowa, pod red. H. Żalińskiego i K. Karolczaka, Kraków 1995, s. 134 i n.

³ A. Pilch, *Studenci wyższych uczelni Lwowa w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Historia – archiwistyka – ludzie*, pod red. J. Basty, G. Zamoyskiego, Warszawa – Rzeszów 2000, s. 256.

legacje studentów ukraińskich, interweniujące u rektorów uniwersytetu w 1919 r. i 16 kwietnia 1921 r. domagały się jednak przywrócenia stanu sprzed 1 listopada 1918 r. Chodziło o utrwiczenie uczelni, zachowanie ukraińskich katedr i przywrócenie do pracy profesorów Ukraińców.

Po ustaleniu granic wschodnich Polski przez Radę Ambasadorów w Paryżu 14 marca 1923 r. odstąpiono od żądania oświadczeń odnośnie do przynależności do państwowości polskiej. Zamiast obowiązku służby wojskowej wprowadzono preferencje dla tych, którzy służbę odbyli lub odznaczyli się pracą obywatelską na rzecz państwa i społeczeństwa polskiego. Począwszy od wpisów na rok 1923/1924 preferowano osoby, które ukończyły szkołę średnią z polskim językiem wykładowym.

Biorąc pod uwagę liczbę zapisanych studentów w latach od 1918/1919 do 1925/1926, należy stwierdzić, iż warunki wprowadzone przez władze szkół akademickich we Lwowie nie miały wpływu na liczbę studentów żydowskich. Dał temu wyraz rektor Jan Kasproicz podczas inauguracji roku akademickiego 1921/1922, stwierdzając: „Liczbową przewagę stanowiąc będą zdaje się Żydzi, z których nie wszyscy pod wspólnym pragną gromadzić się sztandarem”⁴.

Inaczej postąpiła młodzież ukraińska. Na zjeździe Studenckiego Ukraińskiego Związku, którym kierował Jarosław Czyż, w dniu 23 kwietnia 1921 r. uchwalono: „młodzież ukraińska nie powinna zapisywać się na lwowskie uczelnie wyższe”⁵. Na zjeździe zaś studenckich organizacji ukraińskich we Lwowie w dniach 1–3 lipca 1921 r. podjęto uchwałę o bojkocie polskich szkół wyższych i tych Ukraińców, którzy podejmą na nich studia⁶.

Strukturę wyznaniową i narodowościową studentów UJK przedstawia tabela 1.

Otwarcie roku akademickiego 1920/1921 w sytuacji normalizacji życia politycznego w kraju stworzyło sprzyjające warunki dla wznowienia działalności czynnych przed wojną oraz nowych stowarzyszeń studenckich. Ich byt prawny regulowała Ustawa o szkołach akademickich z 13 lipca 1920 r. (obowiązująca od 15 września tegoż roku). Zapisy ustawy regulowały w artykułach 83–105 prawa i obowiązki studentów. Zagwarantowano w nich wolność stowarzyszania się pod warunkiem, że organizacja studencka nie ma celu politycznego. Stowarzyszenia studenckie mogły skupiać jedynie studentów i nauczycieli akademickich danej uczelni jako członków zwyczajnych.

Zatwierdzenia statutu i rejestracji dokonywał senat uczelni, który sprawował nadzór poprzez wyznaczonych kuratorów. Stowarzyszenia akademickie nie podlegały ogólnym przepisom administracyjnym dotyczącym stowarzyszeń i zebrań.

W roku akademickim 1918/1919 środowisko studentów żydowskich liczyło 1698 osób. Funkcjonowały trzy stowarzyszenia studenckie: Towarzystwo Rygozantów założone w 1868 r., Towarzystwo Ognisko zarejestrowane w 1890 r.

⁴ Kronika UJK za rok 1921/1922, Lwów 1922, s. 14.

⁵ A. Pilch, dz. cyt., s. 260.

⁶ Tamże.

oraz Związek Żydowskich Studentów Politechniki od 1909 r. Był prawny legalizowany był przez Namiestnictwo we Lwowie w oparciu o austriackie prawo o stowarzyszeniach.

Tabela 1. Studenci Lwowa w latach 1918–1926

Lp.	Rok akad.	Ogółem	Uniwersytet				Politechnika				AMW				WSHZ		
			rzk.	żyd.	grk.	inni	rzk.	żyd.	grk.	inni	rzk.	żyd.	grk.	inni	rzk.	żyd.	grk.
1	1918/ 1919	5114	1614	1524	711	43	772	142	59	10	128	32	3	5	—	—	—
2	1919/ 1920	4574	1862	970	24	26	1 317	96	8	10	143	20	—	2	—	—	—
3	1920/ 1921	6032	2109	1361	111	58	1 885	198	51	32	173	—	7	33	—	—	—
4	1921/ 1922	7385	2316	2226	128	103	1 745	297	53	43	242	40	15	6	—	—	—
5	1922/ 1923	8533	2992	2401	111	135	2 058	356	55	77	246	45	21	15	—	—	—
6	1923/ 1924	9105	2916	2613	429	103	1 819	308	100	127	201	37	28	26	253	112	18
7	1924/ 1925	8209	2858	2271	570	83	1 650	304	118	88	192	35	27	13	135	41	14
8	1925/ 1926	8650	1906	2118	921	921	1 529	315	166	91	208	34	49	7	135	41	14

Legenda: AMW – Akademia Medycyny Weterynaryjnej; WSHZ – Wyższa Szkoła dla Handlu Zagranicznego; rzk. – rzymscy katolicy; żyd. – religia żydowska; grk. – grekokatolicy.

Źródło: A. Pilch, *Studenci wyższych uczelni Lwowa w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Historia – Archiwistyka – Ludzie*, pod red. J. Basty, G. Zamoyskiego, Warszawa–Rzeszów 2000, s. 262; tenże, „*Rzeczpospolita Akademicka*”. *Studenci i polityka 1918–1933*, Kraków 1997, s. 37 (tabela 6); S. Langnas, *Żydzi a studia akademickie w Polsce w latach 1921–1931 (Studium statystyczne)*, Lwów 1933, s. 13 i n.

W okresie działań wojennych 1914–1918 władze wojskowe zakazały wszelkiej działalności stowarzyszeń studenckich. Pod koniec 1918 r. Ognisko podjęło działalność samopomocową. W tym celu wynajęto na ul. św. Anny mieszkanie na cele kuchni studenckiej. Przygotowywano obiady dla 40 osób. Przewodniczącym związku kuchni był Marek Weitz. Środki spożywcze otrzymywano od amerykańskiego komitetu pomocy. Zwracano się o pomoc materialną do wszystkich gmin wyznaniowych w Galicji Wschodniej i poza nielicznymi wyjątkami nie uzyskiwano jej. Często studenci udawali się osobiście na prowincję w celu charytatywnej zbiórki płodów rolnych.

Od roku 1921 prowadzono stołówkę w Żydowskim Domu Akademickim, oddanym studentom po rekwizycji wojennej⁷. Codziennie wydawano 400 obiadów

⁷ W czasie wojny znajdował się w nim sierociniec – zob. M. Łapot, *Z dziejów opieki nad żydowskim dzieckiem sierocym we Lwowie*, Gliwice 2011, s. 121.

oraz 250 kolacji⁸. W latach 1921–1924 w warunkach hiperinflacji cena obiadu wynosiła po 560 marek polskich (mkp), 700 mkp, 1050 mkp i 1400 mkp. Kolacje kosztowały odpowiednio 380, 485 i 950 mkp.

Miesięcznie kuchnia miała deficyt finansowy w kwocie 20 mln mkp. Pokrywano go z ofiar członków wspierających, otrzymywano minimum po 12 000 mkp rocznie od każdego członka wspierającego oraz od członków założycieli po 50 000 marek polskich⁹. Stołówkę akademicką faktycznie utrzymywało 600 członków zwyczajnych, 3000 wspierających oraz 200 założycieli¹⁰.

Młodzież żydowska dla odbudowy swoich stowarzyszeń powołała początkowo w 1921 r. Reprezentację Żydowskiej Młodzieży Akademickiej, która 1 grudnia 1922 r. przekształciła się w Komitet Wykonawczy Żydowskich Akademickich Instytucji Samopomocowych, Zawodowych i Kulturalno-Oświatowych Wyższych Uczelni Polskich Środowiska Lwowskiego¹¹. Celem nowej organizacji była „Konieczność wspólnej akcji młodzieży żydowskiej celem ułatwienia jej dostępu do Wyższych Uczelni poprzez sprostowanie wrogich nam insynuacji i kłamstw, które przez pewne odłamy społeczeństwa inspirowane przymyślały się nawet na Wyższe Uczelnie celem zamknięcia wrót tychże dla Żydów; z drugiej zaś strony silniej aniżeli zawsze okazała się potrzeba materialnej pomocy naszym kolegom”¹².

Od 6 do 9 stycznia 1923 r. we Lwowie odbył się I Zjazd Żydowskiej Młodzieży Akademickiej. Udział wzięli delegaci Towarzystwa Rygorozantów, Towarzystwa Akademickiego Żydowskiego Ognisko, Towarzystwa Medyków Żydowskich, Towarzystwa Żydowskich Słuchaczy Prawa oraz Towarzystwa Żydowskich Studentów Politechniki i Towarzystwa Żydowskich Studentów Filozofii. Wybrano Zarząd Komitetu Wykonawczego w składzie: Eichanon Lewin – prezes, Józef Ratner – I wiceprezes, Jakub Petersil – II wiceprezes i sekretarz generalny, Aria Cejtlin – skarbnik, Adam Jerozolimski – II sekretarz, Paweł Antoni Wortman – zastępca skarbnika, Abram Salbe – członek zarządu¹³. Podstawowym zadaniem zarządu była obrona studentów żydowskich przed pojawiającymi się zamiarami ograniczenia liczby ich przyjęć na studia według norm wynikających z odsetka ludności żydowskiej w kraju, tzw. numerus clausus.

Ważnym zadaniem była walka o poprawę stanu zdrowia, o wprowadzenie instytucjonalnej pomocy dla chorych na gruźlicę studentów. W 1923 r. powołano Sekcję Budowy Domu Zdrowia w Worochcie (Karpaty).

W zarządzie wkrótce pojawiały się konflikty na tle politycznym. Wadliwy był sposób wyłaniania zarządu, który składał się z „wirylistów”, czyli osób dele-

⁸ „Trybuna Akademicka” 1923, nr 1, s. 31.

⁹ „Trybuna Akademicka” 1924, nr 1, s. 9; 1923, nr 1, s. 30–31.

¹⁰ „Trybuna Akademicka” 1923, nr 1, s. 31.

¹¹ Sprawozdanie Związku Żydowskich Stowarzyszeń Akademickich w Polsce. 1923–1926, Warszawa 1926, s. 17.

¹² Tamże, s. 16–17.

¹³ „Trybuna Akademicka” 1923, nr 1, s. 2.

gowanych przez poszczególne towarzystwa, oraz „listowców”, czyli wybieranych przez proporcjonalne wybory. W 1924 r. nie dokonano wyborów nowego zarządu. Z tego powodu Ognisko zrezygnowało z prac w komitecie.

Centralny komitet wykonawczy (CKW) w Warszawie podzielił poglądy Ogniska i uznał zarząd za nielegalny. Poleciał zwołać do 30 listopada 1924 r. Walne Zgromadzenie celem wyboru nowego zarządu – stanowisko CKW podkreślało, iż „zasada proporcjonalności w wyborach jest zasadniczym i niezbędnym czynnikiem współżycia rozmaitych odłamów ideowych żydowskiej młodzieży akademickiej”¹⁴.

Jednocześnie zawieszono w prawach towarzystwo Ognisko za brak rejestru członków, przyjmowanie nowych członków z pełnymi prawami do pomocy materialnej oraz innych, pozbawionych tego prawa. Chodziło tu o fakt, iż do stowarzyszenia przyjmowano bez względu na poglądy polityczne i narodowość¹⁵. Korzystali z tej możliwości głównie studenci Ukraińcy.

W wyniku nakazanych wyborów w 1925 r. wybrano zarząd w składzie: Emanuel Dawidson – przewodniczący, Maurycy Zisser, Bertold Schiener, Juda Hollaender, Maurycy Katz, Bernard Acht. Delegatami poszczególnych towarzystw zostali: Artur Erenreich z Ogniska, Albert Helfer z Towarzystwa Prawników, Abraham Szapira z Towarzystwa Rygorozantów, Ozjasz Fruchtman z Towarzystwa Filozofów, Schinagel z Politechniki i K. Krupnicki z Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Wyższej Szkoły dla Handlu Zagranicznego¹⁶.

Echa konfliktu w środowisku lwowskim znalazły odbicie na II Wszechpolskim Zjeździe Żydowskiej Młodzieży Akademickiej w Warszawie 21 stycznia 1926 r. Zjazd uznał za pilną konieczność radykalnej zmiany w stosunkach między towarzystwami studenckimi we Lwowie. Ognisko i Towarzystwo Rygorozantów wezwano do zjednoczenia się w jedną organizację. Nakazano zwołać w terminie sześciu tygodni Walne Zgromadzenie tych stowarzyszeń, które wybierze nowe zarządy Ogniska i Towarzystwa Rygorozantów oraz Komisji Wykonawczej¹⁷.

Rzecz jednak w tym, że była to uchwała niemożliwa do wykonania. Towarzystwo Rygorozantów było syjonistyczne, Ognisko zaś socjalistyczne i miało inne ideały. Do protokołu obrad zjazdu ostry protest w tej sprawie złożyła część socjalistycznych uczestników z tzw. frakcji grosserowskiej. Stwierdzono m.in.: „syjoniści z CKW nadużyli swojej większości w prowadzeniu wyraźnie syjonistycznej polityki i tem samem zdradzili uchwały Zjazdu Lwowskiego. W działalności swej CKW związał się z burżuazyjnym Żydowskim Kołem Sejmowem, uważając fałszywie «Koło» za jedyną żydowską reprezentację, gdy w rzeczywistości jest ono reprezentacją Żyd. burżuazji i reakcji. Dzięki tej syjonistycznej polityce pogwałcił swoich członków nie syjonistów i sprowadził nasze związki

¹⁴ „Trybuna Akademicka” 1925, nr 2, s. 27.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, s. 35.

¹⁷ „Trybuna Akademicka” 1926, nr 2-3, s. 21.

na drogę reakcyjno-nacjonalistyczną, co jest sprzeczne z uchwałami Zjazdu Lwowskiego”¹⁸.

Pewne uspokojenie w środowisku lwowskim przyniosły wybory nowego zarządu Komitetu Wykonawczego w roku 1928, w wyniku których na prezesa wybrano Saula Langnasa, byłego przewodniczącego Towarzystwa Studentów Filozofii. Wiceprezesami zostali Maksymilian Kurzrok (lekarz) oraz inż. Jan Knosow. Sekretarzem był Marceli Ruhrberg – student prawa. Członkami zarządu zostali: J. Balk, M. Becker, M. Buk, dr L. Exelbrit – delegat Ogniska, F. Feingoldówna, T. Haussmann, B. Griffel, L. Pellówna, K. Reis, A. Unterricht. Na 15 członków komitetu wykonawczego było 10 syjonistów, dwóch socjalistów, dwóch bezpartyjnych i jedna osoba reprezentująca Hitachdut¹⁹. Nadal zrzeszono osiem towarzystw, przy czym w 1929 r. Ognisko zostało rozwiązane przez starostwo grodzkie za sprzyjanie komunizmowi.

Występujące pomiędzy dwoma podstawowymi nurtami ideowymi, czyli socjalistami i syjonistami, antagonizmy nie były na tyle silne, aby uniemożliwić współpracę na rzecz wspólnych interesów studenckich.

2. Organizacja stowarzyszenia

Grupa studentów żydowskich, uczestników seminarium historii Żydów pod kierunkiem prof. dr. Mojżesza Schorra, postanowiła powołać „koło miłośników historii żydowskiej”. 22 stycznia 1922 r. w Żydowskim Domu Akademickim na ul. św. Teresy zebrał się komitet organizacyjny w sprawie założenia Towarzystwa Żydowskich Studentów Filozofii. Stanowili go: dr Markus Starer, Abraham Roth, Szymon Reich, a także trzy studentki: Reissówna, Reinówna oraz Schützówna.

5 lutego tegoż roku odbyło się organizacyjne zebranie, na którym ustalono program pracy oraz projekt statutu. W zatwierdzonym przez Senat UJK statucie zawarto, iż celem stowarzyszenia jest „pielęgnowanie tych wszystkich nauk, które są przedmiotem wykładów na Wydziałach Filozoficznych, ich pogłębianie i rozszerzanie. Udzielanie pomocy naukowej swym członkom, zastępstwo ich interesów na zewnątrz, zogniskowanie towarzyskiego życia swych członków”²⁰.

W statucie ustalono, iż członkiem zwyczajnym może być każdy Żyd i Żydówka lub wolny słuchacz Wydziału Filozoficznego UJK oraz absolwent najdłużej dwa lata po ukończeniu studiów. Członkiem zwyczajnym mógł być ponadto każdy student Żyd z innych wydziałów UJK przyjęty przez zarząd stowarzyszenia większością $\frac{2}{3}$ głosów. Przewidziano również status członków wspierających, założycieli i honorowych.

¹⁸ „Trybuna Akademicka” 1926, nr 4–5, s. 18.

¹⁹ „Nasz Tydzień. Jednodniówka I Tygodnia Akademika Żydowskiego w Małopolsce Wschodniej” Lwów 1929, s. 5.

²⁰ Pięćdziesiątka 1922–1927. Kronika i sprawozdanie, Lwów 1927, s. 3.

Pierwszy zarząd wybrano w składzie: Markus Starer – przewodniczący, Reinsonówna – wiceprzewodnicząca, Frenkel – sekretarz, Frichtermann – skarbnik, Weitzman – bibliotekarz; członkami byli: Schützówna, Hela Reissówna, Friedówna, Zipperówna, Auerbachówna, Beckówna, Abraham Roth, Duhl, Norbert Beller i Szymon Reich²¹.

Kuratorami stowarzyszenia z ramienia senatu UJK byli prof. dr Mojżesz Schorr przez pierwsze dwa lata oraz prof. dr Hugo Steinhaus w latach 1924–1939. Uroczysta inauguracja działalności odbyła się 7 maja 1922 r., przemawiali na niej: M. Schorr, dr Lilien oraz dr M. Starer. Powołano pięć sekcji dla rozbudzenia pracy naukowej: historyczną, filologię nowożytnej, filologię starożytnej, matematyczno-przyrodniczą oraz judaistyczną.

Już od zarania pracy towarzystwa pojawiły się w nim poważne rozbieżności. Na początku XX w. silnie wystąpiły nowe zjawiska społeczno-polityczne mające wpływ na tożsamość żydowską w Galicji. Były to socjalizm i nacjonalizm. Nacjonalizm to syjonizm, który w Galicji znalazł korzystne warunki rozwoju. Polegał na tym, że znaczna część Żydów zaczęła się uważać za przedstawicieli narodu żydowskiego, mającego prawo do własnego państwa. Atrakcyjna okazała się także ideologia socjalistyczna. Socjalizm miał zlikwidować konflikty społeczne, a więc także „kwestię żydowską”, co było wizją atrakcyjną dla młodzieży żydowskiej. Socjalizm był więc kolejną odmianą tożsamości²².

Mimo zawartego w paragrafie 4 statusu fragmentu: „Żadna sprawa lub kwestia o charakterze politycznym nie może należeć do zakresu działania Towarzystwa”²³, w stowarzyszeniu trwała jednak walka o wpływy polityczne. Dano temu wyraz w sprawozdaniu z okazji jubileuszu 10-lecia Towarzystwa: „Niestety jednak fermenty polityczne, jakie w następnych latach ogarnęły tutejsze żydowskie środowisko akademickie, wdarły się i do naszego Towarzystwa. Nowe zarządy wybierane w latach następnych, miast pójść po drogach wytkniętych przez dwa pierwsze zarządy, zużywały (absorbowały) swoją energię na wewnętrzne konflikty i tarcia polityczne, które nie będąc zgodne z potrzebami i celami towarzystwa szkodę mu tylko przyniosły. Próbował wprawdzie kolega Gold, który w r. 1924 na krótko stanął na czele Zarządu, wydobyć Towarzystwo z tego anormalnego stanu, ale nie mogąc doprowadzić do porozumienia między zwalczającymi się obozami, musiał po trzymiesięcznej działalności złożyć przewodnictwo i wycofać się z dalszej pracy”²⁴. Stwierdzono, że „towarzystwo z każdym dniem bardziej upadało i zdawało się, że w ogóle istnieć przestanie”²⁵.

²¹ Tamże, s. 10.

²² J. Walicki, *Ruch syjonistyczny w Polsce w latach 1926–1930*, Łódź 2005, s. 29; T. Gąsowski, *Żydzi galicyjscy w poszukiwaniu nowej tożsamości*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, Prace Historyczne 144, z. 2, s. 331.

²³ Pięciolecie 1922–1927..., s. 3.

²⁴ Sprawozdanie roczne Wydziału Towarzystw Żydowskich Studentów Filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1930/31 (dziesięciolecie), Lwów 1931, s. 7.

²⁵ Tamże.

Walka o wpływy trwała między socjalistycznym Ogniskiem – innym stowarzyszeniem studenckim, niemającym statusu towarzystwa akademickiego – a syjonistycznym Komitetem Wykonawczym Żydowskich Akademickich Instytucji Samopomocowych, Zawodowych i Kulturalno-Oświatowych środowiska lwowskiego²⁶.

31 stycznia 1926 r. na nadzwyczajnym walnym zgromadzeniu wybrano nowy zarząd z przewodniczącym Saulem Langnasem (syjonistą). Zastępcą przewodniczącego został Markus Becker, skarbnikiem Zygmunt Weiss, sekretarzem Wilhelm Gezelt, bibliotekarzem Adolf Rudolf. Na członków zarządu wybrano: Amalię Blumównę, Lusię Pellównę, Salomeę Tewel, Ignacego Bergera, Nissena Grossa, Salomona Czortkowera. Komisję rewizyjną tworzyli: Izaak Brüll, Eljasz Gold i Daniel Zimmer²⁷.

Wybór ten oceniono pozytywnie, stwierdzając: „Po dwu latach ospałości i zupełnej inercji – przerywanej jeno załatwianiem koniecznych spraw bieżących – weszła praca w Towarzystwie na nowe odpowiednie tory od czasu, gdy Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie powierzyło przewodnictwo Towarzystwa kol. Saulowi Langnasowi”²⁸.

Od połowy lat 20. XX w. Towarzystwo stawało się coraz bardziej popularne wśród studentów. Wzrastała liczba członków, ze 100 w 1922 r. do 501 w 1926 oraz 608 w roku 1928/1929. Powolny spadek liczby członków do 454 nastąpił w roku akademickim 1929/1930. Od roku zaś 1937/1938 liczba członków gwałtownie spadała do 181²⁹, co było związane ze zmniejszaniem się liczby studentów żydowskich. Wśród członków dominowały kobiety, w roku akademickim 1926/1927 było 291 studentek i 210 studentów; w 1930/1931 r. – 278 kobiet i 207 mężczyzn. W 1931/1932 było 246 studentek i 134 studentów³⁰.

Wśród członków dominowali studenci Wydziału Humanistycznego, w roku 1925/1926 było ich 279 i 81 z Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego. W następnym roku było ich 384 wobec 117 na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym³¹. W roku akademickim 1930/1931 humanistów w towarzystwie było 295, a nauki ścisłe studiowało 190 osób³². W następnym roku akademickim na obu wydziałach studiowało po 190 studentów³³.

²⁶ „Trybuna Akademicka” 1928, nr 12, s. 19.

²⁷ Pięciolecie 1922–1927..., s. 12.

²⁸ Tamże.

²⁹ G. Mazur, A. Tyszkiewicz, *Z dziejów organizacji studenckich na lwowskich wyższych uczelniach w II Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 2001, z. 137, s. 106 i n.

³⁰ Sprawozdanie Wydziału za rok akad. 1926/1927, Lwów 1927, s. 5; Sprawozdanie roczne Wydziału Towarzystw Żydowskich Studentów Filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1931/32, Lwów 1932, s. 7.

³¹ Sprawozdanie Wydziału..., s. 5

³² Sprawozdanie roczne... 1930/31, s. 20.

³³ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 7.

Na poszczególnych kierunkach w roku akademickim 1926/1927 r. studiowało: na historii – 196 osób, na polonistyce – 76, na matematyce – 62, germanistyce – 46, filologii klasycznej – 29, biologii – 29, chemii – 15, romanistyce – 14, filozofii – 12, fizyce – 11, anglistyce – 8, orientalistyce – 1, sztuce – 1, muzykologii – 1³⁴.

W roku 1931/32 zmieniły się preferencje studentów w zakresie kierunku studiów, na polonistyce studiowały 42 osoby, germanistyce – 36, filologii klasycznej – 38, filologii angielskiej – 2, filologii romańskiej – 6, historii – 5, orientalistyce – 2, filozofii – 5. Na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym studiowało: na matematyce – 73 osoby, na fizyce – 11, na chemii – 74, na przyrodzie – 27, na geografii – 4, na astronomii – 1³⁵.

W roku akademickim 1926/1927 mieszkańcami Lwowa było 249 członków towarzystwa, a z prowincji były 252 osoby. W roku akademickim 1930/1931 ze Lwowa wywodziło się 255 członków, a z prowincji – 230³⁶.

Na dochody towarzystwa składały się miesięczne składki członków zwyczajnych w wysokości 20 groszy (gr) i członków wspierających nie mniejsze niż 50 gr miesięcznie. Członkowie założyciele płacili przynajmniej 50 zł rocznie. Na budżet towarzystwa składały się także subwencje gminy wyznaniowej i UJK oraz dochody z organizowanych imprez. Kolejne budżety towarzystwa były jednak skromne w stosunku do potrzeb. W roku 1926/1927 budżet wynosił 4063,21 zł oraz 33 dolary USA. W kwocie w złotych zawierały się: składki członków zwyczajnych – 534,90 zł, członków wspierających – 978,99 zł, subwencja UJK – 750 zł, subwencja gminy wyznaniowej we Lwowie – 300 zł, dochód z imprez – 1063,22 zł, inne – 317,45 zł³⁷. Najwyższy budżet odnotowano w roku 1930/1931, wynosił on 15 150,45 zł. Na wymienioną kwotę złożyły się: subwencje UJK – 2400 zł, magistratu Lwowa – 750 zł, Żydowskiej Gminy Wyznaniowej – 200 zł, innych podmiotów – 1000 zł, składki członkowskie – 869,62 zł, zwroty pożyczek krótkoterminowych – 6080,55 zł, pożyczek długoterminowych – 451,85 zł, opłaty biblioteczne – 241,64 zł, imprezy – 646 zł, kwesta miejska – 331,31 zł, różne – 208,78 zł, pozostałość kasowa – 1969,73 zł³⁸.

Towarzystwo wspierała finansowo i organizacyjnie grupa inteligencji żydowskiej ze Lwowa i okolicznych miast. Byli to głównie nauczyciele, adwokaci, lekarze i aptekarze. W 1931 r. stowarzyszenie miało 115 członków wspierających, w tym 107 ze Lwowa i ośmiu z prowincji. 13 osób, z uwagi na ich zasługi, zarząd wyróżnił statusem członka honorowego oraz członka założyciela. Członkowie honorowi to: prof. Mojżesz Schorr, dr Marek Starer, Abraham Roth, dr Marek Geyer i Salomon Langnas. Członkami założycielami byli: Regina El-

³⁴ Sprawozdanie Wydziału..., s. 5.

³⁵ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 7.

³⁶ Sprawozdanie roczne... 1930/31, s. 20.

³⁷ Sprawozdanie Wydziału..., s. 7.

³⁸ Sprawozdanie roczne... 1930/31, s. 30.

sterowa, Hermina Damańska, dr Adolf Schorr, Herman Spät, dr Saul Langnas, inż. J. Thon, Ludwik Berger i Bernard Korn³⁹.

Wśród 115 członków wspierających było 71 mężczyzn i 44 kobiety. Członkami wspierającymi byli m.in.: rabini Lewi Freund i Samuel Guttman, prof. Hugo Steinhaus, Cecylia Klasten, Adela Karp-Fuchs, Henryk Lilien, Józefa Goldblatt-Kamerling, Salomon Igel, Leopold Blaustein, Nuta Brüstiger, Róża Aszkenezowa, Ludwik Beiger, Bernard Korn, Betty Feuerman, Karolina Margulies, Regina Parnas, Regina Pordes, Ada Reichstein, Jakub Schall, Emil Sommer, Giza Apfelgrünn ze Stryja, Edward Bernhaut i M. Czaczkes z Brodów, S. Braun – aptekarz – i inż. S. Gottesmann z Grzymałowa oraz dr Diamand i Norbert Briefer z Przemysła⁴⁰.

Zarząd stowarzyszenia systematycznie kierował prośby do Senatu UJK o zwiększenie subwencji, podnosząc, iż dotychczasowa pomoc jest nikła, nieodpowiadająca liczbie studentów Żydów, członków stowarzyszenia oraz kwocie wnoszonej przez studentów żydowskich do kasy UJK w postaci opłat za studia.

W roku akademickim 1927/1928 Senat UJK wpłacił na rzecz studentów kwotę 147 023,53 zł pochodzących z wpływów opłat studenckich za naukę. Kwotę tę podzielono następująco: na pomoc indywidualną dla studentów – 23 086 zł, na stypendia – 26 828 zł, na rzecz stowarzyszeń studenckich – 56 624 zł, dla Rady Naukowej do Pomocy Młodzieży Akademickiej – 2423 zł, na remont domów akademickich – 21 900 zł oraz na sanatorium przeciwgruźlicze w Mikuliczynie – 16 150 zł⁴¹.

W 1935 r. Senat UJK przydzielił towarzystwu subwencję w wysokości 1650 zł, czyli kwotę niższą niż w roku poprzednim⁴². Skwitowano gorzko: „nie pozostaje w żadnym stosunku do liczebności naszych Towarzystw, do naszych potrzeb, to jest zaledwie małą cząstką tego, co nam się należy”⁴³.

W 1937 r. Senat UJK na okres dwóch miesięcy na potrzeby dwóch stowarzyszeń akademickich – Towarzystwa Żydowskich Prawników oraz Towarzystwa Studentów Filozofii – skupiających razem 500 członków, przekazał subwencję w kwocie 150 zł, a więc po 75 zł na każde. Studenci żydowscy ocenili to następująco: „oczywiście, że pomoc dzięki tym funduszom niesiona jest zupełna fikcją, wyraża się bowiem w ułamkach grosza na poszczególną osobę”⁴⁴.

Składy osobowe zarządów towarzystwa w latach 1922–1939 przedstawia tabela 2.

³⁹ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 18.

⁴⁰ Tamże, s. 18–20.

⁴¹ „Nasz Tydzień. Jednodniówka I Tygodnia...”, s. 9.

⁴² „Nasz Tydzień. Jednodniówka VI Tygodnia Akademickiego”, Lwów 1937, s. 4.

⁴³ „Trybuna Akademicka” 1935, nr 10, s. 14.

⁴⁴ „Nasz Tydzień. Jednodniówka I Tygodnia...”, s. 4.

Tabela 2. Zarządy stowarzyszenia w latach 1922–1939

Lp.	Okres	Liczba członków	Skład osobowy zarządów
1	5 II – 22 X 1922	100	M. Starer – przewodniczący, Reinówna – zastępca, J. Frenkel – sekretarz, Fruchtermann – skarbnik, Weitzmann – bibliotekarz; członkowie: Schützówna, Reissówna, Friedówna, Zipperówna, Auerbachówna, Beckówna, A. Roth, Duhl, N. Beller, Sz. Reich
2	22 X 1922 – 21 X 1923	300	Abaraham Roth – przewodniczący, N. Beller – wiceprzewodniczący, Duhl – sekretarz, Auerbachówna – skarbnik, od 8 III 1923 Laszczower, Lautmann – bibliotekarz; członkowie: Rebhułówna, Grob, Riesel, Nemlichówna, Voglówna, Oberländerówna, Holz, Drobner, Funkelstein, Nadel; komisja rewizyjna: O. Fruchtermann, Meersand, Schützówna
3	1923/1924	274	Ozjasz Fruchtermann – przewodniczący, M. Mechler – wiceprzewodniczący, Meth – sekretarz (od 18 V 1924 r. – Kanfer), F. Brüstiger – skarbnik, Lautmann – bibliotekarz; członkowie: Drobner, Raabówna, Frucht, Starysoler, Lusthaus, Laszczower, Ausenheim, Rothberger; komisja rewizyjna: A. Roth, Meersand, Fryde
4	23 XI 1924 – 22 II 1925	308	Eliasz Gold – przewodniczący, A. Gottesdiener – wiceprzewodniczący, Kanfer – sekretarz, F. Brüstiger – skarbnik, Seeman – bibliotekarz; członkowie: Sygalówna, Dywerówna, Altbauer, Gezelt, Mayer, Rothbereger; komisja rewizyjna: A. Roth, Fryde, Lautmann
5	22 II 1925 – 8 XI 1925	320	Ozjasz Fruchtermann – przewodniczący, A. Henselberg – wiceprzewodniczący, Ferber – sekretarz, Z. Gezelt – skarbnik, A. Rudolf – bibliotekarz; członkowie: Zimmer, Rothberger, Mayer, Altbauer, Öhlberg, Friedländer
6	8 XI 1925 – 31 I 1926	360	Herman Henselberg – przewodniczący, Ber Rothberger – wiceprzewodniczący, Z. Weiss – sekretarz, W. Gezelt – skarbnik, A. Rudolf – bibliotekarz; członkowie: A. Blumówna, Tewelówna, Braunstein, Bauer, Mayer; komisja rewizyjna: Lautmann, Fryde, Zimmer
7	31 I – 7 XI 1926	400	Saul Langnas – przewodniczący, M. Becher – wiceprzewodniczący, Z. Weiss – sekretarz, W. Gezelt – skarbnik, A. Rudolf – bibliotekarz; członkowie: A. Blumówna, Lusia Pellówna, Salomea Tewelówna, I. Berger, N. Gross, S. Czortkower; komisja rewizyjna: J. Brüll, E. Gold, D. Zimmer
8	7 XI 1926 – 1927	501	Saul Langnas – przewodniczący, J. Berger – wiceprzewodniczący, M. Lakser – wiceprzewodniczący, G. Berfein – sekretarz, M. Birnbaum – skarbnik, Lusia Pellówna – bibliotekarz; członkowie: O. Reichensteinówna, Fryderyka Rosenberg, Róża Mezerycka, Runia Eisnerówna, M. Bernklau, E. Grubstein, J. Rattner, S. Czortkower, N. Goliger, M. Salpeter, H. Schärf; komisja rewizyjna: M. Becher, W. Gezelt, J. Panzer, Z. Weiss, A. Rudolf
9	1927/1928	410	L. Berger – przewodniczący
10	1928/1929	608	J. Teittelbaum – przewodniczący
11	1929/1930	454	J. Brüll – przewodniczący (do lipca 1930), P. Schmutzer, E. Kutenplan – przewodniczący (od lipca do października)

Tabela 2. Zarządy stowarzyszenia w latach 1922–1939 (cd.)

Lp.	Okres	Liczba członków	Skład osobowy zarządów
12	1930/1931	485	Henryk Edel – przewodniczący, Ozjasz Schwarz i Mendel Fried – wiceprzewodniczący, Maurycy Sperling – skarbnik, Zofia Zarwintzer i Lina Grütz – sekretarze, Malwina Klinger – bibliotekarz; członkowie: A. Dereszewicz, Fanny Grünfeld, Jakub Lieberman, Anna Litwak, M. Rauchówna, M. Grünschlach, Don Klam, D. Kremień, Regina Kritz, Izaak Lapter, D. Schächner, R. Schatten, Otylia Sperling, M. Rothstein, Emma Weissmann; komisja rewizyjna: Nachman Reisler, Bronisława Acht, Karolina Jampoler, Debora Perlmutter, Franciszka Preczep
13	1931/1932	380	Henryk Edel – przewodniczący, M. Feuerstein i J. Lapter – wiceprzewodniczący, Fanny Grünfeld – skarbnik, E. Schwebel, L. Grutzówna, H. Fränkel – sekretarze; członkowie: Bronisława Acht, S. Eisenberg, D. Bodian, H. Bajtler, S. Fränkel, Felicja Grenadier, Don Klam, Anna Litwak, M. Rothstein, O. Schwarz, S. Silber, J. Spiwak, W. Tannenbaum, Emma Weissman, Berta Weniger, Klara Wilner; komisja rewizyjna: Hirsch Stom, Malwina Klinger, J. Liberman, Regina Klitz, S. Majerowicz
14	1937/1938	181	Samuel Dürr (1910-1992) – przewodniczący, D. Masler, J. Halpern – wiceprzewodniczący, F. Czortkower – skarbnik, Ozjasz Margulies – bibliotekarz; członkowie: M. Flintenstein, Hesja Dichter, E. Franziak, M. Gertwagen, A. Nadel, J. Merkel, M. Schatz, Rozalia Wassner, Charlotta Wurm; komisja rewizyjna: Betty Geller, Fanny Grossman, L. Landau, H. Rosenstrauch, N. Singer
15	1939	160	Paula Festing – przewodnicząca, Salomon Hochfeld – sekretarz

Źródło: Centralnyj Derżawnij Istorycznij Archiw Ukraini u Lwowi, f. 701, op. 3, sygn. 2602, k. 1; G. Mazur, A. Tyszkiewicz, *Z dziejów organizacji studenckich na lwowskich wyższych uczelniach w II Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 2001, z. 137, s. 106 i n.; Pięćciolecie 1922–1927. Kronika i sprawozdanie, Lwów 1927, s. 10 i n.; Sprawozdanie Wydziału za rok akad. 1926/1927, Lwów 1927, s. 2; Sprawozdanie roczne Wydziału Towarzystwa Żydowskich Studentów Filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1930/31 (dziesięciolecie), Lwów 1931, s. 12; Sprawozdanie roczne Wydziału Towarzystwa Żydowskich Studentów Filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1931/32, Lwów 1932, s. 2.

W Uniwersytecie Jana Kazimierza niemal przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego istniała ciągła sytuacja zapalna w stosunku do kwestii studiów dla młodzieży żydowskiej. Były to akcje antyżydowskie organizowane przez studentów polskich zrzeszonych w prawniczym towarzystwie Młodzieży Wszechpolskiej związanym ideologicznie z partią Narodowej Demokracji.

Konflikty narodowościowe i polityczne pojawiły się w środowisku studenckim na początku lat dwudziestych XX w. Przybrały one na sile w latach trzydziestych, w okresie kryzysu gospodarczego i stagnacji pokryzysowej. Chodziło głównie o przeciwdziałanie wpływom ludności żydowskiej w życiu ekonomicz-

nym kraju, a na gruncie stosunków akademickich – o ograniczenie dostępu żydowskiej młodzieży na studia.

Młodzież Wszechpolska wykorzystywana była także przez polityków obozu endecji do walki o władzę polityczną w kraju, do zwalczania obozu sanacyjnego. Szkoły wyższe okazały się dogodnym miejscem do prowadzenia walki z obozem rządzącym, do spektakularnych akcji przeciwko studentom żydowskim pod hasłami narodowymi. Paliwem napędzającym awantury były: bezrobocie inteligencji, bezkarność prawna z racji źle rozumianej tzw. eksterytorialności obiektów uniwersyteckich, brak zaangażowania władz uczelni (postawy profesorów były podzielone według różnych opcji politycznych), instrumentalne wykorzystywanie propagandowe wydarzeń studenckich przez liderów partii politycznych⁴⁵.

Częstą formą agresji wobec studentów żydowskich było gwałtowne domaganie się ograniczeń przyjęć tej młodzieży na studia poprzez wprowadzenie zasady „*numerus clausus*” lub „*numerus nullus*”. Chodziło o całkowity zakaz ich przyjęć na pewne kierunki studiów, głównie medycynę i prawo, lub ograniczenie do liczby odpowiadającej procentowi tej ludności w kraju.

W latach trzydziestych doszły nowe formy prześladowania studentów żydowskich, takie jak „*getto ławkowe*”, „*dni bez Żyda*”, „*tygodnie bez Żyda*”. Akcjom tym towarzyszyły brutalne pobicia i blokady wejść do obiektów uczelnianych. Władze akademickie, podobnie jak w innych ośrodkach w kraju, nie reagowały zdecydowanie na te wydarzenia⁴⁶.

Jak wspomina prof. Hugo Steinhaus, kurator towarzystwa: „Na mój wykład w lutym 1937 r. wszedł młokos w czapeczce akademickiej, zbliżając się do katedry wskazał na stojącą przy oknie grupkę i powiedział «Ci Żydzi stoją». Miało to znaczyć, że nie stosują się do przepisu, który każe im siedzieć po lewej stronie, nie stać. Kazałem mu wyjść z sali. On odpowiedział: «Kiedy mi się nie chce». Na to wpadła grupa z łaskami, rzuciła się na stojących przy oknie i obaliła jednego z nich”⁴⁷.

Naturalnym odruchem studentów żydowskich była obrona stanu posiadania. Odwoływano się do władz uczelni i ministerialnych, publikowano protesty w prasie akademickiej. Stosowano bierny opór na salach wykładowych poprzez demonstracyjne stanie. W sprawozdaniu zarządu na rok 1931/1932 podniesiono: „Złożyliśmy również wspólnie z innymi T-wami protest przeciwko brutalnym ekscesom antyżydowskim, które w ubiegłym roku akademickim miały miejsce w wyższych uczelniach we Lwowie. Ponieważ wielu spośród naszych członków zostało dotkliwie poturbowanych w tych zajściach, podaliśmy Senatowi Akad.

⁴⁵ M. Kulczykowski, *Żydzi – studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego w Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Kraków 2004, s. 472 i n.; A. Pilch, *Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932–1939*, Warszawa – Kraków 1972, s. 150 i in.

⁴⁶ A. Landau-Czajka, Z. Czajka, *Posłowie polscy w Sejmie 1935-1939 w kwestii żydowskiej*, [w:] *Rozdział wspólnej historii. Studia z dziejów Żydów w Polsce ofiarowane profesorowi Jerzemu Tomaszewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 2001, s. 216; M. Kula, *Sprawa docenta Rajchmana, Rozdział wspólnej historii...*, s. 228.

⁴⁷ H. Steinhaus, *Wspomnienia i zapiski*, Londyn 1992, s. 155.

spis nazwisk poszkodowanych oraz nazwiska znanych nam napastników. Niestety do dziś nie wiadomo nam, czy i w jaki sposób sprawcy zostali ukarani⁴⁸.

Lata trzydzieste przyniosły dalsze zaostrzenie się konfliktu między studentami polskimi i żydowskimi. Po obu stronach były ofiary śmiertelne, zginął na ulicy jeden Polak (Jan Grotkowski, 1932, z rąk młodych Żydów niestudentów), a na terenie uczelni trzech Żydów – jedna osoba w budynku UJK (Karol Zeller-meyer, 1938) oraz dwie osoby w Politechnice Lwowskiej (Samuel Proweller, 1938, i Markus Landesberg, 1939). W tym przypadku sprawcy nigdy nie zostali ustalen i skazani⁴⁹.

Mimo zaognionej sytuacji w relacjach polsko-żydowskich wśród studentów poszukiwano jednak możliwości współpracy w obszarach bytowych. Taką płaszczyzną była walka o obniżenie opłat za studiowanie. W „Trybunie Akademickiej”, organie prasowym studentów żydowskich, ogłoszono apel o współdziałanie: „Wśród studentów Żydów UJK został ostatnio zorganizowany komitet antyopłatowy, który ma na celu prowadzenie tej akcji i uzgadnianie jej z akcją towarzystw polskich i ukraińskich”⁵⁰.

3. Działalność samopomocowa

Przeważająca większość studentów znajdowała się w trudnym położeniu materialnym. W szczególności dotyczyło to młodzieży studiującej na Wydziale Filozoficznym. W większości rekrutowała się ona ze sfer niezamożnych. Podniesienie na początku lat trzydziestych opłat do 300 zł rocznie za prawo studiowania i taks egzaminacyjnych do 50 zł, brak zwolnień i odroczeń opłat uniemożliwiały studiowanie znacznej grupie młodzieży.

W podaniach studentów o pomoc materialną, kierowanych do różnych organizacji żydowskich, powtarzają się opinie o skrajnej nędzy, w jakiej młodzi ludzie się znaleźli. Debora Vogel, studentka fizyki, napisała: „Matka petentki, wdowa, utrzymuje się jedynie z renty inwalidzkiej w kwocie 49 zł miesięcznie. Jedynym źródłem dochodów są lekcje, źle płatne, które nie wystarczają nawet na wyżywienie, a zapłacić taksy nie jest w stanie”⁵¹. Studentka filozofii Róża Pflug napisała: „ze strony swojej rodziny nie tylko nie otrzymuję żadnej pomocy, lecz musi im pomagać”⁵². Irena Seinfeld podała w prośbie o wsparcie, iż „jedyne źródło dochodu stanowi lekcja opłacana kwotą 25 zł miesięcznie”⁵³.

⁴⁸ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 4 i n.

⁴⁹ A. Graboń, *Problematyka żydowska na łamach prasy akademickiej w okresie międzywojennym*, Kraków 2008, s. 323 i n.

⁵⁰ „Trybuna Akademicka” 1935, nr 10, s. 15.

⁵¹ Centralnyj Derżawnij Istoricznij Archiw Ukraini u Lwovi, f. 701, op. 3, sygn. 2602, k. 15.

⁵² Tamże, k. 54.

⁵³ Tamże, k. 60.

Kolejne zarządy stowarzyszenia zabiegały w Senacie UJK o zwiększenie pomocy materialnej dla studentów żydowskich. Podnoszono przy tym niesprawiedliwy podział funduszy przeznaczonych dla studentów, a pochodzących z opłat za prawo studiowania, tzw. czesnego. Dano temu stanowczy wyraz w sprawozdaniu zarządu za rok 1931/1932. „Z przykrością stwierdzić musimy, że młodzież żydowska u Senatu UJK nie znalazła tej opieki i troskliwości, jakie znajdowały inne odłamy młodzieży akad. Od lat wielu wnosimy memoriały, żądające równomiernego podziału funduszy płynących z opłat akad. Na szeregu audyencji u JM Rektora wyjaśnialiśmy, jak wielka krzywda dzieje się młodzieży Żyd., która pozbawiona jest możliwości korzystania z domów akad.”⁵⁴. Problem ten potwierdził profesor Hugo Steinhaus – kurator towarzystwa z ramienia Senatu UJK: „Stanowili około 30% ogółu studentów, a ponieważ rzadko byli zwalniani z opłat, więc ich wkład stanowił około 50% tych funduszy, z których znowu większość, a więc około 90% szło na budowę domów akademickich i burs, do których oni sami nie mieli wstępu”⁵⁵.

Najbardziej pożyteczną formą pomocy było udzielanie pożyczek finansowych oraz zapewnienie wyżywienia i pomocy w zakupie odzieży i obuwia. W pierwszych latach działalności dysponowano skromnymi środkami finansowymi. W roku sprawozdawczym 1925/1926 pochodziły one ze składek członków zwyczajnych (czyli studentów) oraz od członków wspierających. Była to kwota 542,70 zł; subwencja Senatu UJK wynosiła 500 zł, Żydowskiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie – 700 zł, z imprez kulturalno-oświatowych uzyskano dochód 1000 zł, darowizna Żydowskiego Komitetu Pomocy z USA opiewała na 95,60 dolarów. Ogólny obrót kasowy zamknął się kwotą 4145,45 zł oraz 95,60 dolarów USA⁵⁶.

Na pomoc dla studentów przeznaczono 1275 zł i 15 dolarów USA. 100 osób uzyskało pożyczki od 10 do 30 zł, 51 członkom prolongowano spłatę wcześniejszego zadłużenia. Stan długów na 1 listopada 1926 r. wynosił bowiem 1949 zł i 15 dolarów USA. Na pomoc chorym na gruźlicę studentom przeznaczono 670 zł jako dofinansowanie pobytu w sanatorium. Zarząd towarzystwa w sprawozdaniu wyraził świadomość, iż „suma ta stoi w niskim stosunku do zapotrzebowania młodzieży akademickiej, zwłaszcza wobec wysokich opłat uniwersyteckich oraz trudności otrzymania jakiegokolwiek zajęcia”⁵⁷.

Budżet stowarzyszenia na rok 1926/1927 był jeszcze skromniejszy, wynosił 4063,21 zł oraz 33 dolary USA. Złożyły się na niego składki członków zwyczajnych (studentów) w wysokości 534,90 zł oraz członków wspierających – 978,99 zł. Dochody z imprez kulturalno-oświatowych dały kwotę 1063,22 zł, subwencja

⁵⁴ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 5.

⁵⁵ H. Steinhaus, dz. cyt., s. 118.

⁵⁶ Pięciolecie 1922–1927..., s. 14.

⁵⁷ Tamże.

UJK – 750 zł, subwencja Żydowskiej Gminy Wyznaniowej we Lwowie – 300 zł, dochody różne opiewały na kwotę 317,45 zł⁵⁸.

Na pożyczki studenckie przeznaczono 973,50 zł, a udzielono ich 77 osobom w wysokości od 10 do 40 zł. Odmówiono jednak 20 osobom, przy czym pozytywnie zaopiniowano je do żydowskiego stowarzyszenia Auxilium Academicum Iudaicum. Skierowano tam 43 podania studenckie o pomoc. Do władz UJK zostało skierowanych 130 podań o stypendium oraz o zwolnienie z opłat akademickich.

Udzielano ponadto gwarancji ratalnej spłaty na odzież i obuwiu, jakie studenci mogli pobierać w Spółdzielni Związku Żydowskich Studentów Politechniki Lwowskiej. Pomoc materialną w zakresie odzieży i obuwia świadczyło Koło Pań, działające w ramach stowarzyszenia w składzie: Ada Reichenstein – przewodnicząca, Regina Elster, Hermina Damańska, Róża Rechter⁵⁹.

W roku akademickim 1930/1931 budżet towarzystwa osiągnął rekordową kwotę 15 150,45 zł. Subwencja UJK wynosiła 2400 zł, subwencja Magistratu miasta Lwowa – 2400 zł, Żydowskiej Gminy Wyznaniowej – 200 zł, inne – 1000 zł. Składki członków zwyczajnych dały 869,62 zł, dochód z imprez – 646,97 zł, składki członków wspierających – 331,31 zł, opłaty biblioteczne – 241,64 zł, zwrot pożyczek – 6532,40 zł, datki różne – 208,78 zł⁶⁰. Na pożyczki przeznaczono 8026,05 zł, na bibliotekę 1123,99 zł na imprezy – 234,10 zł, na obiady kredytowe – 602,50 zł, na czasopisma – 244,70 zł⁶¹.

Początek kryzysu gospodarczego w Polsce, ujawniający się od początku lat trzydziestych XX w., wpłynął na dochody w roku akademickim 1931/1932. Spały one do 11 031,41 zł. Subwencja UJK wyniosła 2745 zł, a więc była wyższa niż w roku poprzednim. Magistrat przekazał jednak tylko 400 zł, a gmina żydowska odmówiła pomocy. Lwowskie Towarzystwo Akcyjne Browarów przekazało 50 zł, inne organizacje przekazały łącznie 1054 zł⁶².

Członkowie zwyczajni uścili 594,97 zł tytułem składek członkowskich, a członkowie wspierający 312,35 zł. Imprezy kulturalne przyniosły dochód w wysokości 566,37 zł. Opłaty biblioteczne wyniosły 389,17 zł, zwrot pożyczek jedynie 309 zł, inne 234,13 zł⁶³. Na pożyczki dla studentów przeznaczono jedynie 1390,55 zł, po raz pierwszy wprowadzono formę pomocy w postaci obiadów kredytowych, przy zwrocie ich kosztu przez 10 lat po ukończeniu studiów. Przeznaczono na to 1632,03 zł⁶⁴.

Pożyczek długoterminowych udzielono 96 na kwotę 1856,60 zł, a krótkoterminowych 189 na kwotę 2180 zł⁶⁵. Z obiadów kredytowych w roku akade-

⁵⁸ Sprawozdanie Wydziału..., s. 7.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Sprawozdanie roczne... 1930/31, s. 30.

⁶¹ Tamże, s. 31.

⁶² Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 10.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże, s. 11.

⁶⁵ Tamże, s. 8–9.

mickim 1931/1932 skorzystało 228 studentów, opłacono 4759 obiadów na kwotę 1632,03 zł⁶⁶.

W 1935 r. Senat UJK przydzielił subwencję w wysokości 1650 zł, a więc niższą niż w poprzednich latach. W zarządzie towarzystwa skwitowano gorzko: „Nie pozostaje w żadnym stosunku do liczebności naszych Towarzystw, do naszych potrzeb, to jest zaledwie małą częścią tego, co nam się należy”⁶⁷.

W 1937 r. kuchnia w Żydowskim Domu Akademickim wydawała codziennie 50–60 obiadów kredytowych, wprowadzono również półobiady (zupy) dla 50 osób⁶⁸.

Z pomocy materialnej towarzystwa korzystali stale biedni studenci. W roku 1926/1927 77 studentów otrzymało jako pożyczkę kwotę 973,60 zł, a następnym roku 60 osób uzyskało 925 zł. Znacznie więcej studentów, bo 181, w roku akademickim 1928/1929 otrzymało kwotę 3463,50 zł. W roku 1929/1930 dla 171 osób przeznaczono 2650 zł na pożyczki, a w 1930/1931 z pożyczek skorzystały 503 osoby na kwotę 8600 zł. W następnym roku, 1931/1932, udzielono pożyczek 517 osobom na kwotę 5668,63 zł⁶⁹. W kryzysowych latach 30. wielokrotnie udzielano niskich kwot pożyczek od 10 do 15 zł tym samym osobom.

4. Koła naukowe, biblioteka

Duże znaczenie w działalności towarzystwa miały koła naukowe, powstałe z powołanych w 1922 r. sekcji: historycznej, filologii nowożytnej, filologii starożytnej, matematyczno-przyrodniczej, judaistycznej, języków nowożytnych oraz kursów przygotowujących do kolokwiiów.

Aby utrzymać łączność między członkami różnych sekcji, raz w miesiącu organizowano zebrania z referatami z dziedziny pedagogiki i filozofii. Ponadto organizowano odczyty otwarte – dla kontaktu z członkami wspierającymi. Prelegentami byli: prof. M. Schorr, M. Mieses, poseł dr J. Schipper, redaktor „Chwili” H. Hescheles, dr Nutta Brüstiger⁷⁰.

Własny lokal, uzyskany w maju 1926 r. w budynku Żydowskiej Gminy Wyznaniowej na ul. Stanisława 5, stał się podstawą rozwoju stowarzyszenia. Otwarto tam bibliotekę z czytelnią, powołano komisje: kulturalno-oświatową, samopomocową, finansową oraz imprez. Samodzielnymi sekcjami były: sekcja historyczna, matematyczna, lingwistyczna, hebraistyczna. Nie powiodła się próba powołania sekcji studentów pedagogium hebrajskiego⁷¹. W 1930 r. powołano

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ „Trybuna Akademicka” 1935, nr 10, s. 14.

⁶⁸ „Nasz Tydzień. Jednodniówka VI Tygodnia...”, s. 5.

⁶⁹ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 8–9.

⁷⁰ Pięciolecie 1922–1927..., s. 8.

⁷¹ M. Łapot, *Od szkoły rabinów do seminarium hebrajskiego we Lwowie (1828–1939)*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2016, nr 4, s. 827–843.

jednak Ogólno Akademicką Sekcję Hebraistyczną. Jej zarząd stanowili: O. Schwarz – przewodniczący, J. Waller – sekretarz, M. Fränklówna, D. Bernzweig, P. Bomsówna, J. Kritz, N. Reisler, S. Weliczker, F. Wilfówna⁷².

Otwarcie działalności kulturalno-oświatowej nastąpiło 12 grudnia 1926 r. z udziałem członków stowarzyszenia oraz zaproszonych gości. Uczestniczyli w nim: prof. dr Maurycy Allerhand – prezes Żydowskiej Gminy Wyznaniowej, rabin Lewi Freund, przedstawiciele innych żydowskich stowarzyszeń studenckich. Referat okolicznościowy wygłosił dr Henryk Lilien na temat „Nowe metody i próby pedagogiki eksperymentalnej”⁷³.

Pozostałe wykłady publiczne dotyczyły tematów: dr J. Willner – „Historiozofia Spenglera”, dr J. Schall – „Rococo”, dr N. Brüstiger – „Świat myśli Spinozy”, dr N. Goliger – „Poglądy społeczne i polityczne Spinozy”, M. Altbauer – „O prajęzyku Ariów i Semitów”, K. Dresdner – „Żydówka w kryolinie”. W 250-lecie rocznicy śmierci Barucha Spinozy, 5 marca 1927 r., zorganizowano akademię w siedzibie gminy żydowskiej. Udział w niej wzięli reprezentanci władz rządowych, samorządowych, naukowych i szkolnych: wicewojewoda lwowski dr Eckhardt, rektor Uniwersytetu Jana Kazimierza prof. dr J. Siemiradzki, przedstawiciele Senatu Politechniki Lwowskiej, dziekan prof. G. Sokolnicki, byli rektorzy UJK prof. K. Twardowski i prof. A. Beck, dziekan wydziału humanistycznego prof. E. Bulanda, profesorowie UJK: H. Steinhaus, R. Ganszyniec, M. Allerhand, Żyliński, dr J. Riemer, kurator Okręgu Szkolnego Lwowskiego, oraz dr Lewicki – przedstawiciel Towarzystwa im. T. Szewczenki⁷⁴.

Referaty wygłosili: M. Allerhand, na temat „Dusza i nauka Spinozy”, oraz B. Schlager – „Życie i działalność Spinozy”⁷⁵.

Aktywnie działały powołane sekcje naukowe. Sekcja historyczna 1 grudnia 1926 r. wybrała swój zarząd w składzie: dr N. Goliger – przewodniczący, J. Berger – wiceprzewodniczący, H. Springer – sekretarz, R. Sygalówna, B. Führerówna, A. Philip, M. Becker – członkowie. Postanowiono prowadzić pracę w kierunku samopomocowym, ogólnokształcącym i naukowym. Co wtorek organizowano wykłady studenckie. W drugim trysemestrze referaty wygłosili: dr N. Goliger – „Zagadnienie wojny w historii”, „Zagadnienie różnic rasowych”, dr G. Lempertówna – „Kręgi kultur etnicznych”, dr J. Willer – „Zagadnienia narodowości z uwzględnieniem historii narodu żydowskiego”, mgr L. Weiss – „Zagadnienia z życia Żydów w średniowieczu”, I. Schorr – „Charakterystyka okresu hellenistycznego”, H. Kanfer – „Średniowieczny światopogląd chrześcijaństwa”⁷⁶.

Sekcja matematyczna, której przewodniczył H. Schärf, prowadziła kursy przygotowawcze do kolokwium i egzaminów magisterskich oraz zebrania dla po-

⁷² Sprawozdanie roczne... 1930/31, s. 25.

⁷³ Sprawozdanie Wydziału..., s. 13.

⁷⁴ Tamże, s. 10.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże, s. 13.

głębień wiedzy matematycznej i zainteresowań. Na zebraniach wygłoszono następujące referaty: N. Schärf – „Teoria masy Lebesguea”, studenci Friedländer i I. Margulies – „Teoria funkcjonatów”. W roku akademickim 1926/1927 zorganizowano 26 posiedzeń⁷⁷.

Sekcji lingwistycznej przewodniczył dr M. Salpeter, wiceprzewodniczącym był M. Altbauer, sekretarzem H. Hofsteinówna. Za zadanie postawiono prowadzenie kursów lingwistycznych oraz gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Kurs lingwistyczny prowadzony przez P. Starke był poświęcony nauce języka hebrajskiego dla zaawansowanych.

Na kursie germanistycznym zajmowano się przygotowaniem do egzaminu wstępnego do seminarium germanistycznego z gramatyki opisowej języka niemieckiego. Prowadziła go S. Treinerówna. Kurs języka francuskiego prowadził O. Schütz, tematem zajęć była fonetyka historyczna języka. Wygłaszano również referaty, np. „Edgar Allan Poe a symbolizm we Francji”.

Na kursie anglistycznym prowadzono studium języka angielskiego na poziomie początkującym i zaawansowanym⁷⁸.

W latach trzydziestych XX w. kontynuowano działalność w kołach naukowych, szczególnie rozwinięto aktywność w sekcji hebraistycznej. Każdego roku organizowano kursy języka hebrajskiego dla studentów i dla uczniów szkół średnich. W roku akademickim 1930/1931 uczestniczyło w nich 83 studentów i 32 gimnazjalistów.

Sekcja historyczna organizowała kursy przygotowawcze do egzaminów z nauk pomocniczych historii, paleografii oraz metodologii historii. W kursach tych uczestniczyło 100 osób. Dodatkowo funkcjonowało seminarium historii Żydów prowadzone przez mgra M. Schapirę. Zajęcia dotyczyły interpretacji dzieł historycznych na temat dziejów Żydów w Polsce oraz roli sejmów żydowskich⁷⁹.

Sekcja matematyczna organizowała na życzenie członków kurs teorii wyznaczników oraz ćwiczenia z rachunku różniczkowego i całkowego.

Sekcja filologiczna, której zarząd stanowili: Jakub Lieberman (przewodniczący), Dawid Bodian (sekretarz), Lea Salpeterówna, H. Hellerówna i V. Schmorak, prowadziła kurs języka łacińskiego, kurs grecki (wyższy), na którym czytano i objaśniano wspólnie tragedie greckie – celem poznania autorów. Tenże cel spełniały kursy grecki niższy i konwersacji łacińskiej⁸⁰.

Nowymi sekcjami były: filozoficzna, koło chemików, sekcja przyrodnicza i koło słuchaczy pedagogium hebrajskiego.

Zarząd koła chemików w roku akademickim 1931/1932 stanowili: B. Weniğerówna (przewodnicząca), D. Szechner (wiceprzewodnicząca), T. Sprechman (sekretarz) oraz członkowie: G. Dawidsohnówna, A. Weissmann, K. Ehelberg,

⁷⁷ Tamże, s. 14.

⁷⁸ Tamże, s. 15

⁷⁹ Sprawozdanie roczne... 1930/31, s. 27.

⁸⁰ Tamże, s. 29.

O. Sperling, K. Kitzschales, S. Zimmermann. Koło prowadziło kurs przygotowawczy do pierwszej pracowni chemicznej, wygłaszano również referaty: B. Wenigerówna – „Cukrownictwo”, J. Lapter – „Środki wybuchowe”, mgr Roma Guttmann – „Badania rentgenograficzne związków organicznych”, D. Szechner – „Chemia sądowa”. Koło ponadto zorganizowało wycieczki do: Gazowni Miejskiej, Browarów Lwowskich, Fabryki Drożdży w Lesienicach i Elektrowni Miejskiej⁸¹.

Najstarszą formą samopomocy w stowarzyszeniach studenckich, oprócz kasy zapomogowej, były biblioteki. Rozwój biblioteki nastąpił od 1926 r., to jest od czasu uzyskania własnego lokalu. Prowadziły ją wówczas: L. Pellówna, R. Eisnerówna i R. Meżerycka. Do tego okresu starano się o powiększenie księgozbioru poprzez zakupy i zbiórki społeczne. Co roku urządzano „Tydzień książki”, zwracając się do inteligencji i księgarń z prośbą o ofiarowanie bibliotece dzieł naukowych. W 1925 r. biblioteka liczyła 566 dzieł w 650 tomach. Prowadził ją A. Rudolf. Wypożyczenia odbywały się dwa razy w tygodniu, przeciętnie za każdym razem korzystało z nich 15 czytelników⁸².

W roku akademickim 1926/1927 zakupiono i otrzymano 241 dzieł w 253 tomach. W poszczególnych działach tematycznych były to: 88 z literatury i języków, 53 z filozofii i ekonomii, 42 z historii, 28 z matematyki i fizyki, 15 z przyrody i 15 z judaistyki⁸³.

Stan biblioteki liczył 807 dzieł w 854 tomach. W ciągu roku z biblioteki korzystało 216 członków towarzystwa, w tym 140 z Wydziału Humanistycznego i 76 z Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego. Ogółem wypożyczono 895 dzieł – 182 z literatury i języków, 174 z matematyki i fizyki, 165 z historii, 100 z przyrody, 97 z filozofii, 71 z judaistyki⁸⁴.

Z początkiem stycznia 1927 r. otwarto czytelnię czasopism. Abonowano 19 periodyków: „Die Bühne”, „Chwila”, „Journal de Mathematiques”, „L’Illustration”, „Ktuwim”, „Menorah”, „Minerwa Polska”, „Die Naturwissenschaften”, „Naokoło Świata”, „Neue Rundschau”, „Nouvelles Literaries”, „Pologne Litterarie”, „Przegląd Historyczny”, „Przegląd Sportowy”, „Przegląd Współczesny”, „Querschnitt”, „Ruch Literacki”, „Ruch Pedagogiczny”, „Wiadomości Literackie”⁸⁵.

Czytelnia była czynna codziennie od 17 do 21. Prowadzili ją studenci J. Menkes i J. Bombach.

W roku akademickim 1930/1931 bibliotekę prowadzili: M. Klingerówna, M. Rauchówna, M. Diwerówna, Don Klam i Anna Litwakówna. Zbiory liczyły 1179 dzieł o następującej tematyce: literatura i języki – 253, historia i filozofia,

⁸¹ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 17.

⁸² Pięciolecie 1922–1927..., s. 15.

⁸³ Sprawozdanie Wydziału..., s. 11.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Tamże, s. 12.

ekonomia – 520, przyroda, matematyka i fizyka – 271, judaistyka – 135⁸⁶. Z biblioteki stale korzystało 380 czytelników, wypożyczono 994 dzieła, z tego 590 z działu humanistycznego i 404 z matematyczno-przyrodniczego⁸⁷.

W roku 1931/1932 czytelnia była czynna codziennie od 19 do 20.30. Prowadzili ją: L. Grünfeldówna, L. Grüftówna, A. Litwakówna i Józef Śpiewak. Zmieniły się preferencje czytelnicze studentów, prenumerowano 24 czasopisma. Były to: „Trybuna Akademicka”, „Przegląd Humanistyczny”, „Przegląd Klasyczny”, „Filomata”, „Studia Mathematica”, „Przegląd Chemiczny”, „Przegląd Przyrodniczy”, „Chemische Zeitschrift”, „Wiadomości Literackie”, „Literarische Welt”, „Di Literarische Woch” (jidysz), „Cusztajer”, „Revue”, „Querschnitt”, „Gazeta Polska”, „Nowy Dziennik”, „Ewa”, „Kino”, „Na Szerokim Świecie”, „Przegląd Sportowy”, w języku hebrajskim: „Haoloam”, „Moznaim”, „Hacefira”, „Dawar”⁸⁸.

W roku 1932/1933, w warunkach kryzysu gospodarczego w kraju, czytelnia czasopism została zamknięta. Biblioteka rozwijała się nadal, powiększając księgozbiór głównie dzięki darowiznom przekazywanym przez L. Ringela, prof. Jackła, S. Speisera. Prowadzili ją: Anna Litwakówna, Samuel Silber, Margula Rauchówna⁸⁹.

Organizacje studenckie działały głównie w obszarach socjalno-bytowym, kulturalnym i naukowym. W okresie dwudziestolecia międzywojennego wyraźnie zaznaczyły się w ich działalności interesy polityczne. Była to organizacja form wymiany poglądów na tematy polityczne i manifestacja postaw wobec wydarzeń dotyczących żywotnych spraw studenckich. W przypadku studentów Żydów była to również identyfikacja, w przeważającej większości, z nowym ruchem odrodzenia narodowego – syjonizmem.

Kształtowane nastroje młodzieży studenckiej w latach trzydziestych XX w. były również determinowane przez sytuację ekonomiczną związaną ze stanem gospodarki kraju.

Bibliografia

- Centralny Derżawnij Istroricznij Archiw Ukraini u Lwowi, f. 701, op. 3, sygn. 2602.
- Inauguracja roku akademickiego 1919/20 w Uniwersytecie Lwowskim. 25 października 1919, Lwów 1919.
- Gąsowski T., *Żydzi galicyjscy w poszukiwaniu nowej tożsamości*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, Prace Historyczne 144, z. 2.

⁸⁶ Sprawozdanie roczne... 1930/31, s. 24.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ Tamże, s. 25.

⁸⁹ Sprawozdanie roczne... 1931/32, s. 14.

- Graboń A., *Problematyka żydowska na łamach prasy akademickiej w okresie międzywojennym*, Kraków 2008.
- Kronika UJK za rok 1921/1922, Lwów 1922.
- Kula M., *Sprawa docenta Rajchmana*, [w:] *Rozdział wspólnej historii. Studia z dziejów Żydów w Polsce ofiarowane profesorowi Jerzemu Tomaszewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 2001.
- Kulczykowski M., *Żydzi-studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego w Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Kraków 2004.
- Landau-Czajka A., Czajka Z., *Posłowie polscy w Sejmie 1935–1939 w kwestii żydowskiej*, [w:] *Rozdział wspólnej historii. Studia z dziejów Żydów w Polsce ofiarowane profesorowi Jerzemu Tomaszewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 2001.
- Langnas S., *Żydzi a studia akademickie w Polsce w latach 1921–1931 (Studium statystyczne)*, Lwów 1933.
- Łapot M., *Od szkoły rabinów do seminarium hebrajskiego we Lwowie (1828–1939)*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2016, nr 4.
- Łapot M., *Z dziejów opieki nad żydowskim dzieckiem sierocym we Lwowie*, Gliwice 2011.
- Makarczuk S., *Lwów w warunkach rosyjskiej okupacji 1914–1915*, [w:] *Lwów – miasto – społeczeństwo – kultura*, t. 1, Studia z dziejów Lwowa, pod red. H. Żalińskiego i K. Karolczaka, Kraków 1995.
- Mazur G., Tyszkiewicz A., *Z dziejów organizacji studenckich na lwowskich wyższych uczelniach w II Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 2001, z. 137.
- „Nasz Tydzień. Jednodniówka I Tygodnia Akademika Żydowskiego w Małopolsce Wschodniej” Lwów 1929.
- „Nasz Tydzień. Jednodniówka VI Tygodnia Akademickiego” Lwów 1937.
- Pięciolecie 1922–1927. Kronika i sprawozdanie, Lwów 1927.
- Pilch A., *„Rzeczpospolita Akademicka”. Studenci i polityka 1918–1933*, Kraków 1997.
- Pilch A., *Studenci wyższych uczelni Lwowa w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Historia – archiwistyka – ludzie*, pod red. J. Basty, G. Zamoyskiego, Warszawa – Rzeszów 2000.
- Pilch A., *Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932–1939*, Warszawa-Kraków 1972.
- Rędziński K., *Szkolnictwo galicyjskie na uchodźstwie wojennym (1914–1918)*, Częstochowa 2008.
- Sprawozdanie roczne Wydziału Towarzystw Żydowskich Studentów Filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1930/31 (dziesięciolecie), Lwów 1931.

Sprawozdanie roczne Wydziału Towarzystw Żydowskich Studentów Filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1931/32, Lwów 1932.

Sprawozdanie Wydziału za rok akad. 1926/1927, Lwów 1927.

Sprawozdanie Związku Żydowskich Stowarzyszeń Akademickich w Polsce. 1923–1926, Warszawa 1926.

Steinhaus H., *Wspomnienia i zapiski*, Londyn 1992.

„Trybuna Akademicka” 1923, nr 1; 1924, nr 1; 1925, nr 2; 1926, nr 2–3; 1926, nr 4–5; 1928, nr 12; 1935, nr 10.

Walicki J., *Ruch syjonistyczny w Polsce w latach 1926–1930*, Łódź 2005.

Society of the Jewish Students of Philosophy of Jan Kazimierz University in Lviv (1919–1939)

Summary

The Society of the Jewish Students of Philosophy was established in the year 1922 as one of the eight self-assistance organisations of Jewish students in Lviv. It was functioning in the reality marked by confrontation and ethnic struggle between Polish and Ukrainian students. In the years between the wars, apart from the traditional forms of self-assistance, and that means providing loans and board, distributing the items of clothing and footwear, and also academic textbook and conducting scientific societies, new tasks were undertaken by this organisation. These encompassed struggling for the student rights and civic rights. The reason was that the conflict between Poles and Jews in academic life was becoming more and more intensive; the principal cause of that was the nationwide economic crisis, stagnation in development and unemployment amongst the intelligentsia.

The Polish students, being the members of the academic association referred to as the All-Polish Youth, and ideologically connected with the National Democracy, which was a right-wing party, were insisting that the number of Jews granted admission to universities, principally in order to study medicine and law, be limited.

In the 1920s, these postulates had the form of aggressive demands (voiced at the rallies of students) that the number of Jews granted admission to universities be limited in accordance with the principle of *numerus clausus*, and that meant to a number being in proportion to the per cent of this minority (Jews) in the population of the entire country, or even that there be a complete ban on admissions in accordance with the principle of *numerus nullus*.

Since the 1930s, the conflict between Polish students adhering to the right-wing ideology and their Jewish colleagues had become more intense. Periodically, physical violence was resorted to, taking the form of barring the entrance to a building of the university in order to participate in classes, hitting with clubs, ban on taking seats in auditoriums where one pleased, and establishing separate sectors, so-called ghettos, in classrooms. The fact that the life of students was becoming more and more brutal resulted in casualties on both sides. In the year 1932, Jan Gratkowski, a Polish student, died after having been stabbed by a group of young Jews in the street. In the years to come, on the premises of the University, Karol Zeller Mayer, a Jewish student, was killed (1938), and Samuel Praweller (1938) and Markus Landesberg (1939) met the same fate on the premises of Lviv Polytechnic. The perpetrators of these crimes on the premises of the institutions of tertiary education were neither ever found nor punished.

The actions of the students being the members of the All-Polish Youths were inspired by right-wing politicians fighting for the political power in the country to combat the ruling supporters of Piłsudski. In turn, the institutions of tertiary education were found to be a convenient venue for fighting this fight. It was the consequence of the exterritoriality of the buildings of the University, which was erroneously understood, the diversified political attitude of the teaching staff, and also of taking advantage of wrangles between students by the press and political parties.

Keywords: Lviv, Jan Kazimierz University, Jewish students, academic associations, ethnic conflicts.